

Samtal med Anne-Marie Lindgren

Svensk Tidskrifts redaktör Rolf Englund har intervjuat ledarskribenten Anne-Marie Lindgren på Stockholms-Tidningen (s), om hennes syn på fondfrågan. Hon är ledamot av socialdemokraternas programkommission och var 1967-76 med i redaktionen för Tiden. Hon var sekreterare i programkommissionen inför 1974 års partiprogram, där Ingvar Carlsson var ordförande. Hon skrev tillsammans med honom skriften "Vad är socialdemokrati?" Anne-Marie Lindgren var informationssekreterare åt Ingvar Carlsson 1973-76, först på utbildningsdepartementet och sedan på postadsdepartementet. Åren 1976-78 var hon ledarskribent på Folkbladet-Östgöten (s).

Rolf Englund: Löntagarfonder, ja. Blir det löntagarfonder eller medborgarfonder? Det är en fråga som många människor kan anse vara lite ointressant, men ideologiskt är det ju väldigt intressant, om det skall vara löntagarfonder eller medborgarfonder.

Anne-Marie Lindgren: Ja, och det är faktiskt en punkt, som man inte har gjort klart för sig egentligen inom socialdemokratin. Man har inte rätt ut det för sig själv. Det är i själva verket en gammal konfliktfråga, med medborgarinflytande, med löntagarinflytande eller producentinflytande. Just nu, i de diskussioner som förs, verkar det mera gå åt medborgarfonder än till det ursprungliga Meidner-förslaget som var mer av just löntagarfonder.

RE: Palmes Almedals-uttalande, band det upp rörelsen?

A-ML: En av de mest intressanta och mest givande böcker som skrivits om löntagarfonder är Bernt Öhmans bok. Hans uppspaltning av de olika argumenten för fonderna visar ju väldigt tydligt, att en del av de skäl, som åberopas för dem är typiska medborgarargument. Andra argument är i själva verket typiska löntagarargument. Jag tycker att Bernt Öhman har väldigt rätt, när han säger att det är fel att skapa en enda enhetlig organisation, där man skall pressa in de här, i själva verket olika och delvis motstridiga kraven. Han började med att dela upp systemet i många olika sorters fonder. Jag tycker att det verkar vara ett betydligt vettigare sätt att söka sig fram.

RE: Bernt Öhman är inte helt brännmärkt inom Rörelsen efter sitt agerande?

A-ML: Nej, det har inte jag någon känsla av. Han drabbades lite grand av att han kom vid fel tidpunkt. Jag tycker att det är ett trist fenomen, att ett halvår före ett val går det inte längre att föra en diskussion. Det går inte längre att föra en politisk analys, utan då övergår allting i politisk agitation. Hans bok var ju analys och debatt, inte agitation, och det passade inte in i en valrörelse. Och därför blev han väl lite hudflängd. Men vi skrev ju här väldigt positiva recensioner av hans bok och Arbetet likaså. Och jag har hört många, som mer internt konstaterat att det är en oerhört stimulerande och givande bok.

RE: Det lutar alltså åt medborgarfonder?

A-ML: Ja, min bedömning är att i ett första steg blir det någonting mycket begränsat, inte särskilt revolutionerande, i sin organisatoriska konstruktion.

RE: En femte AP-fond helt enkelt?

A-ML: Jag misstänker att det i praktiken blir någonting sådant. Man kanske inte kommer att kalla det för det. Sparargumentet, kapitalbildningsargumentet, har dominerat mycket i de här diskussionerna. Även om jag tycker att det är ett ekonomiskt starkt argument för någon typ av fonder, så är det i sig inte något argument för den typ av fonder som debatten startade med. Det nödvändiga sparandet – kapitalbildningen – kan man precis lika gärna skapa inom ramen för AP-systemet.

RE: Men om man inte skall ha fonderna för kapitalbildningen, varför skall man då ha dem?

A-ML: Man har ju haft ett antal olika motiv eller mål, som man lagt olika tonvikt vid vid olika tidpunkter i diskussionen. Kapitalbildningsargumentet är ett praktiskt argument i en konkret politisk situation. Det som det hela startade med var ju den solidariska lönepolitiken och det argumentet har försvunnit rätt mycket under de senaste årens diskussioner. Men jag hör till dem som menar att den senaste avtalsrörelsen visar att det inte är så överspelat, som man skulle kunna tro. Det är inte det gamla argumentet, att man på något sätt måste föra över vinsterna från de lönsamma företagen, för annars går det inte att få arbetarna där att hålla tillbaka sina löner. Det var det som var det ursprungliga problemet med den solidariska lönepolitiken. Utan idag handlar det om följsamhetsklausulerna mellan framför allt industrin och den offentliga sektorn.

RE: Nu förstår jag inte riktigt vad du menar?

A-ML: Det var ett problem i årets avtalsrörelse, inte minst med offentliga sektorns följsamhetsklausuler gentemot industrins löneglidning. Enligt principen lika lön för lika arbete så kan man säga att man måste ha den här typen av följsamhetsklausuler för att annars har det inte lika lön för lika arbete när avtalsperioden är slut. Men hur mycket man än ställer upp på den principen, återstår problemet hur man skall kunna finansiera den. Och det är nog åtminstone idag

så, att skall man föra över löneglidningen från industrin, som i huvudsak är en följd av en produktivitetsökning där, till den offentliga sektorn, så räcker inte industrins egen produktivitetsökning för att bära upp en motsvarande löneökning även inom den offentliga sektorn. Det betyder, att man kommer att betala en del av följsamheten med en inflation, som ingen har någon glädje av.

Om vi skall hålla på likalöneprincipen går den inte att lösa genom att föra över industrins löneglidning till den offentliga sektorn. Då får man gå den andra vägen genom att på något sätt dämpa löneglidningen. Då kan fonder vara ett sätt. Det är ingen ny revolutionerande teknik. Den använde man 1974 exempelvis, med de sk övervinstfonderna.

RE: Det blev ju ingen löneglidning då inte...?

A-ML: Det blev det väl. Men det kan ju möjligtvis bero på att fonderna var för blygsamt tilltagna.

RE: Det här är ett nytt argument för löntagarfonder.

A-ML: Men det stora argumentet, det som ligger i botten och gör fonderdiskussionen så hetsig är inflytande- och ägandefrågorna. Där är både socialdemokratin och fackföreningsrörelsen väldigt oklara och har alltid varit väldigt oklara på vad det är man egentligen vill.

RE: Sakligt, intellektuellt sett, är det ju en ganska enkel fråga, om man vill, eller om man inte vill, att fondsystemet med tiden skall överta aktiemajoriteten i alla,

eller åtminstone alla större, företag eller om man *inte* vill det. Där måste man bestämma sig för vad man tycker om det, att det är bra, eller att det är dåligt.

A-ML: Ja, men för mig hänger den frågan faktiskt mycket intimt ihop med hur i så fall fondsystemet ser ut. Det finns vissa typer av fondsystem som jag för död och pina inte skulle vilja se som majoritetsägare i näringslivet.

RE: Vad är det för fonder som inte bör få ett majoritetsägande?

A-ML: Jag måste säga rakt ut att det där senaste förslaget, som man antog, det tycker jag inte är ett bra förslag. Jag tror inte att det skulle fungera bra med ett sådant system som majoritetsägare inom näringslivet.

RE: Men hur kan det då komma sig att LO och socialdemokraterna, i stort sett enhälligt på kongresserna fattar ett beslut om ett sådant system? Det är ju ändå rätt märkligt för det är ju en så central fråga ändå för ert parti, det här med ägandet av produktionsmedlen, som ni i hundra år har hållit på och fundera på?

A-ML: Ja, jag har inget klart svar på den frågan, lika lite som någon annan. En förklaring är naturligtvis att man tycker att principen, tanken, ligger i linje med ideologi och även vissa aktuella praktiska krav. Att kapitalbildningsargumentet kommit så starkt i förgrunden t ex är ett uttryck för att man ändå tycker att det svarar mot en viss typ av politisk problemlösning som man har behov av.

Sedan funderar man också ibland på

det här med debattens villkor och hur debatt egentligen formas. Jag tror att det drabbar alla partier, att den i och för sig viktiga massmediabevakningen pressar fram ställningstaganden. Det kommer mycket frågor: "Vad skall ni göra åt det här? Ge ett besked. Ja eller nej". Och svarar man inte verkar man undandligande. På något sätt har vi ett debattklimat, och jag vet inte riktigt vad man skall skylla på, som lämnar väldigt lite utrymme för debatt. Om som sagt, jag tror att alla parter egentligen lider av kravet att lämna svar innan man själv egentligen är riktigt färdig. Tyvärr är det väl kanske så att partierna också i det här fallet driver på varandra, fast de egentligen borde veta bättre, genom att ställa den här typen av frågor till varandra.

RE: Varför tror du att det vore dumt med den här konstruktionen med länsfonder?

A-ML: Man kan ha tre intressen att beakta. Producentinflytandet, konsumentintresset och det sk allmänna medborgarligen intresset. Den klassiska national-ekonomiska modellen, som kallas den marknadsekonomiska modellen, resonerar väldigt mycket i termer av spel mellan konsument och producent. Grundmodellen förutsätter att det är konsumentens preferenser som styr hela tiden. I verkligheten är det inte fullt så vackert, men det kan vi just nu lämna därhän.

Om du sedan ser på den marxistiska ekonomiska modellen, så handlar den egentligen rätt mycket om konflikter inom producentledet, konflikter mellan arbete och kapital. Väldigt mycket av den socialistiska diskussionen, när det gäller företagandet och ägandet, handlar

om hur man skall lösa upp motsättningen mellan arbete och kapital, där det slutliga svaret då är att arbetarna tar över kapitalets funktioner. Men även om du har gjort det, även om du så att säga har löst upp den motsättningen, så kvarstår fortfarande det här spelet mellan producent och konsument. Nästan oberoende av ägarform har inte alltid producenter och konsument samma intresse. Jag tror att man generellt kan säga, att producenten alltid kommer att ha intresse av att få ett bra pris för sin vara, medan konsumenten har intresse av ett lågt pris. Och det här gick i dagen vid diskussionen om jordbrukspriserna, där Stig Malm, av alla, ville ha *mer* marknadsekonomi. Därför att där företrädare har faktiskt, som LO-ordförande, konsumenterna. Vad jag menar är att väldigt mycket av arbetarrörelsens diskussion om ägandet och övertagandet av företagen har lämnat åt sidan den här aspekten var konsumenten kommer in.

Vi diskuterar övertagande och skötsel av företag bara i perspektivet av motsättningen mellan kapital och arbete och att löntagarna skall ta över det inflytande som kapitalet har. Men vi tappar bort nästa led, att de företag, som de anställda har inflytande över, fortfarande skall fungera på marknaden gentemot konsumenterna. Och konsumentens inflytande måste kunna komma till uttryck genom vanliga marknadsvisa val.

Det är det jag menar är lite grand felet med våra lösningar med fonderna, att vi bara diskuterar förändringar i inflytande över företagen i bemärkelsen det inflytande som kapitalägarna har. Men nästa steg, dvs hur företagen skall fungera för att också lämna utrymme för konsument-

ternas inflytande, har vi tappat bort. Det är därför som konstruktionerna så ofta blir stela och otympliga.

De länsvisa fonderna tycker jag egentligen lite grand är uppbyggda efter modellen av politiska organ, efter kommunerna egentligen. På sätt och vis är kommunerna ett slags producenter, de producerar tjänster åt medborgarna. Men kommunerna är samtidigt en jättestor konsumentorganisation. Som konsumenter av vissa tjänster har vi kommunmedlemmar gått ihop. Sedan är det en sak för sig att vi fått ett mellanled av anställda producenter, som ibland kanske tar över lite väl mycket av den bestämmanderätt som konsumenterna själva borde ha. Men grunden är alltså att det är konsumenterna som organiserar sig i kommunen. När det gäller ett företag, Volvo t ex, är det inte bilkonsumenterna som kommer att vara organiserade för att driva Volvo, utan antingen blir det på något sätt alla medborgare i regionen eller också då möjligen de Volvo-anställda själva. Och då kvarstår frågan: Var kommer bilkonsumenternas inflytande in?

RE: Om det blir de Volvo-anställda har man valt att gå den jugoslaviska vägen?

A-ML: Jag måste faktiskt säga att jag har en viss sympati för den. Jag tycker på något sätt att det är riktigare att renodla resonemanget om producent- och konsumentintressena. Den löpande driften är producenternas sak. Men de är underkastade kontrollen från konsumenterna, via efterfrågan helt enkelt. Plus naturligtvis, som alltid, de krav man allmänt medborgerligt/politiskt kan ställa på ett

företag. Det gäller t ex miljökrav. Det får ställas upp som allmänna regler, lagar. Men inom ramen för det borde man egentligen överlämna till producenterna att sköta företaget, underkastade den kontroll, som efterfrågan på marknaden ändå alltid innebär.

Problemet, om man gör den här typen av "kommunal" organisation, ett slags omröstande församling, (jag vet inte riktigt på vilka grundvalar den skall sitta och fatta beslut), är att man petar undan konsumentinflytandet, samtidigt som producentinflytandet blir något väldigt konstigt och uttunnat.

Jag kan inte så hemskt mycket företagsekonomi men jag jobbar ändå på ett ställe (Stockholm-Tidningen) där vi gör en produkt som skall säljas. Det gör att man inser att det inte bara är att sitta och fatta en massa välvilliga beslut om att nu skall vi sälja si och så mycket av en produkt som ser ut på ett visst sätt. Utan det måste ändå vara så, att det finns ett behov, en önskan, om just den här produkten om de där besluten också skall bli praktisk verklighet. Vi måste försöka fånga upp vad det är folk önskar sig av den här produkten, som vi vill sälja. Det krävs en slags professionalism i det. Det här med företagande handlar inte bara om ägandeform utan det är faktiskt också skötseln av företagen, men det är klart att de här båda hänger ihop med varandra. Jag tycker inte att dagens system alltid fungerar på ett sådant sätt att konsumenternas preferenser verkligen kan komma fram till företagen. Det är därför som jag har sympati för den syndikalistiska tanken. För det innebär att skötseln av företagen, det löpande jobbet, överlämnas till dem som verkligen står i pro-

duktionen och som har ett eget direkt intresse av att få det att fungera bra och effektivt.

RE: Men det är ju inte förbjudet heller? Det står ju var och en fritt att starta ett sådant företag? Om den företagsformen, löntagarägda företag, om man nu kan vara löntagare om man samtidigt äger företaget, om det vore en överlägsen företagsform, varför har den då inte, vare sig i Sverige eller någon annanstans, vuxit fram spontant ute på marknaden?

A-ML: Det är en form som knappast kan växa fram spontant. Företag har ju vuxit fram på så sätt att någon satsat pengar. Kapitalet är på något sätt startförutsättning. I praktiken har du ett väldigt väl utvecklat kollektivt ägande idag i själva verket. Aktiebolagsformen är en form för kollektivt ägande. Även andra institutioner – försäkringsbolag, stiftelser, investmentbolag – är också kollektiv ägarform. Det är alltså en sorts kollektivisering på kapitalets sida, medan det jag kallar syndikalism är en variant av kooperationen. En kollektivisering på de arbetandes, på de icke kapitalägandes, sida och en sådan form kan knappast växa fram spontant.

RE: Länsfonderna vore inte bra för de tappar bort konsumenterna?

A-ML: Ja, det blir ett väldigt uttunnat ägarinflytande. Det blir inte något egentligt inflytande för dem som direkt står i produktionen, inte något inflytande för dem som är berörda av tillverkningen som producenter. Det blir å andra sidan inte heller något direkt konsumentinfly-

tande. Mina konsumentintressen för LMs produkter uttrycker jag knappast genom att gå och rösta på ledamöterna i den här fondstyrelsen utan mitt behov av telefonväxlar, det uttrycker jag bättre på andra vägar.

Så som jag ser det är förslaget om länsvisa fonder ett sätt att försöka överflytta en politisk beslutsorganisation på någonting som icke handlar om saker som kan produceras med politiska beslut. Det är därför det blir galet. Du kan inte sitta och besluta i en sådan här fondstyrelse att det företaget skall tillverka så och så mycket av det eller det. Därför att det inte är på det sättet som sådana saker bestäms. Fonden kommer att fungera som vilken penningplacerare som helst utanför den egentliga produktionen. Intresset för både produkten och företaget blir i själva verket väldigt uttunnat bland dem som tar beslutet.

RE: Det väckte ju väldigt stort politiskt motstånd att man skulle ha en enda stor jättefond, som ägde alla fondsystems aktier. Om man har en enda stor fond, som majoritetsäger alla företag av betydelse, då får man väl den klassiska statssocialismen?

A-ML: Inte egentligen, därför att det inte är säkert att fonden alltid skulle komma att fatta beslut som skulle ha sett likadana ut som de, som regering eller riksdag skulle fatta. Det här med en enda löntagarfond ligger nog snarare närmare vissa gillsocialistiska tankar. Hos Gilbert borde tex den vanliga politiska riksdagen vara en församling av konsumentintressen. Man skulle sedan ha en motsvarande organisation för producent-

dan. Företagen ägdes av sina anställda och sedan valde de då någon sorts regionkongress som i sin tur valde någon sorts producentriksdag, som skulle besluta i näringspolitiska frågor. Fonden förutsattes ju faktiskt vara självständig från statsmakten. Det tycker jag är en viktig skillnad. Statssocialismen innebär ju, att allting samlas hos den som kontrollerar statsapparaten. Man kan alltid diskutera hur det blir med personalunioner. Men rent organisatoriskt är det faktiskt inte statssocialism.

RE: Men rent praktiskt är det väl ändå svårt att föreställa sig att det inte är samma partier och intressegrupper, som är i majoritet i både riksdagen och medborgarfonden?

A-ML: Det har jag faktiskt inte funderat särskilt mycket på. Det känns inte intressant att fundera på det eftersom det hela är så uppenbart dumt.

RE: Man skall alltså inte ha länsfonder och man skall inte ha en enda central medborgarfond, som äger allting heller? Vad skall man då ha i slutändan? Man börjar lite försiktigt med något som liknar en AP-fond, men det är ändå bara en liten etapp, man måste ha någon hum om hur det bör se ut i slutändan?

A-ML: Vi har dåligt hum om det och hela debatten är ofärdig på den här punkten. Jag upppepar Bernt Öhmans tankegångar om ett mångfacetterat fondsystem, där du kan tänka sig någon eller några stora fonder av typ AP-fonderna, för tunga kapitalbildningsprojekt, där du samtidigt kan ha aktiesparfonder, inte

nödvändigtvis skattesubventionerade, som fångar upp människors eget intresse av sparande, oberoende av sitt företag, och kanske också någon typ av företagsanknutna fonder just för de anställda i det företaget.

RE: Det är långt ifrån SAPs och LOs kongressbeslut ...?

A-ML: Men om du tittar på de mål som har ställts upp för fondsystemet, de som man faktiskt har fastställt med kongressbeslut, så tror jag att man bryter nacken av sig själv, om man envisas att försöka förverkliga dem inom ramen för ett och samma system. Därför att det som är bra för det ena målet, är inte riktigt lika bra för det andra målet. Det är ett klart tecken på att det inte är en enda organisation man skall hålla sig med.

RE: Kan du verkligen säga någonting sådant här utan att bli avskedad?

A-ML: Ja, det kan jag.

RE: Jag tycker att du är förskräckligt modig. Jag är häpen över vad du säger.

A-ML: Jag tror att du har en litet utanförståendes syn på vad man får och inte får säga. Vi har haft internt och även i pressen, LO-tidningen tex, en diskussion om fonderna där många har haft helt andra modeller än de som kongressen beslutade om.

RE: Om ett år skall man lägga om utdelningsskatten till en vinstdelningsskatt. Under mellantiden måste man hitta en fondkonstruktion, man måste ju skicka

de här pengarna någonstans. Det måste man fatta beslut om, om några månader, i riksdagen. Men vi måste ju ha tänkt färdigt om det inom några veckor.

A-ML: Jag tror, att det man håller på med nu, det är att hitta en konstruktion som tillfredsställer det vanligast åberopade målet, kapitalbildningsargumentet, med den relation det har till lönebildningen.

De övriga målen tror jag i ärlighetens namn kommer att skjutas i bakgrunden. Det system man sätter i sjön kommer att organisatoriskt nära ansluta till de sparsystem man redan har och inte vara särskilt uppbindande för framtiden. Jag tror nämligen att rätt många har stött huvudet i att man tycker tanken – principen – låter tilltalande. Men så sätter man sig ner och tittar på de praktiska förslagen, konstruktionerna, och vidgar då också sitt funderande: "Hur skall ägandet se ut?". "Får de anställda verkligen något inflytande?", "Hur kommer företagen att skötas?", "Hur kommer de att fungera?", Och då inser man att det är så mycket oklart och så pass mycket brister i de praktiska förslag vi hittills har haft framme, att man drar slutsatsen att det här behöver funderas på mycket mer.

RE: Då var det en förskräcklig tur då, att de borgerliga partierna och SAF lyckades förhindra, genom sitt våldsamma motstånd, att man genomförde Meidnerplanen eller de fonder, som SAP och LO har beslutat om på sina kongresser?

A-ML: Men vi har ju inte haft någon som helst möjlighet att genomföra någonting. LO-kongressen tog sitt beslut 1975 och

1976 förlorade vi valet. Sedan dess har vi ju inte haft några möjligheter att genomföra någonting. Jag tror kanske att Du ändå underskattar lite grand den diskussion som har ägt rum inom arbetarrörelsen under de här sex åren. Jag skulle snarare säga, att om det inte varit för SAFs oerhört hårda motkampanjer, så hade vi kunnat vara mycket öppnare i vår egen debatt. Det är ett faktum, att angrips man väldigt hårt av en motståndare, så tvingas man på ett helt annat sätt att sluta ihop sig till försvar för det man blir angripen för. Man måste göra skillnad på uppslutningen kring något man principiellt tycker är riktigt: ökat inflytande för löntagarna över företagen (och för all del också det här kapitalbildningsargumentet) och inställningen till just precis de konkreta förslag som råkar ligga. Och det är ett faktum också att kongressen lämnade en öppning i sitt beslut, genom uppdraget till partistyrelsen, som i själva verket är så vitt formulerat att nästan det mesta går att förändra.

Jag tror att vi behöver en öppnare debatt, även inom arbetarrörelsen, om medlen. Det är möjligt att fonderna, som de ser ut nu, är lite grand av en återvändsgränd, att det är lite andra konstruktioner som behövs för att uppnå det man vill, utan att få en massa förskräckliga bieffekter, som man inte alls vill ha.

RE: Jag har funderat en del över hur ni skall kunna placera så mycket pengar utan att det ytterligare driver upp aktiekurserna och bara berikar de gamla aktieägarna utan att företagen får in några nya pengar? Ni måste på något sätt lösa

åtkomstproblemet. Ni måste alltså med lock och pock tvinga fram nyemissioner?

A-ML: De rent tekniska sakerna har jag inte ägnat mig så mycket åt. Men jag tycker att problemet, som du tar upp, och som också tydligt syns i hur aktiesparfonderna driver på efterfrågan av aktier, också är ett tecken på att man skall tänka efter: "Är det här verkligen den lösning, som är den vettigaste med tanke på vad vi egentligen vill uppnå?".

Ibland tenderar man till att överdriva betydelsen av pengar. Man måste ha pengar till investeringar. Men man måste ha någonting att investera i också. Det måste faktiskt finnas vettiga projekt. När jag jobbade på Bostadsdepartementet var det just då väldigt intresse för energiforskning. Det var ett enormt politiskt tryck på det, inte minst från de borgerliga partierna. Så det anslogs en förskräcklig massa pengar för energiforskning, men det kom inte fram fler vettiga projekt för det. Grundforskningen var ju inte så långt framme att det bara var att sätta igång och göra vindkraftverk. I praktiken var det antagligen väldigt mycket pengar som bara slängdes bort.

RE: Om du gör en renodlad prognos, vad tror du kommer att hända i fondfrågan? Blir det i slutändan några ytterligare AP-fonder, där LOs Rune Molin och TCOs Björn Rosengren och SAFs direktörer sitter sida vid sida och lyfter arvode och klubbar igenom några miljarder hit och dit, eller vad blir det i slutändan? Om 5 år, hur ser det ut då?

A-ML: Jag skulle tro att vi har någon sorts utbyggnad av, eller variant på, AP-

fondsystemet. Jag tror inte att det kommer att bli riktigt som du skissade, med de här centrala figurerna, därför att det är någonting som blivit så diskuterat och för all del också skräckmålat. Jag tror att man kommer att anstränga sig för att undvika de här personkopplingarna.

RE: Men vilka skall då sitta i fondstyrelsen?

A-ML: Det beror ju lite på om det blir en renodlad löntagarfond eller en medborgarfond. Nu håller man dessutom på att utreda även andra former för sparstimulanser. Det är väl inte alldeles omöjligt att de hittar något sätt att koppla ihop det här. Det är ju i båda fallen en typ av sparande för produktiva ändamål. Vi kan få in, utöver partsrepresentanter, någon sorts sparrepresentanter, producentfolk eller någonting sådant. Jag tror att man kommer att koncentrera sig ganska mycket på kapitalbildning och sparande. Och jag tror att man kommer att vara rätt försiktig med att låsa sig i någon bestämd organisation.

RE: Men alla LO-ombudsmän som har drömt om att det är de som skall styra företagen om 10 år? Alla till vänster om mitten i socialdemokratin. Det finns ju vissa som har läst LO-tidningen "med fonderna tar vi över successivt". Hur reagerar de?

A-ML: Jag tror att en del av dem reagerar med en suck av lättnad! Jag tror också att man nu kommer att ta upp fortsättningen på jobbet med alla arbetsrättsreformer. Det är tid, från många utgångspunkter, att se över MBL och titta

på hur den lagen fungerar. Fonderna är inte, och har aldrig varit, även om de stått i centrum för debatten, det enda instrumentet att skapa det ökade löntagarinflytandet i företagen. Med den konstruktionen vi har lagt blir dessutom löntagarinflytandet ganska svagt, så även av det skälet skulle man varit tvungen att hitta kompletterande medel.

RE: Hur representativ är du för arbetarrörelsen i denna fråga?

A-ML: Det vet jag inte. Mina konkreta åsikter och idéer om det här med olika sorters fonder och konsumentinflytande och sådant, är mina egna åsikter. Det finns en del som sympatiserar med dem, när jag pratar om det och en del som står allmänt frågande. Däremot tror jag faktiskt att det är ganska många som med mig känner en oerhörd fundersamhet inför samtliga de konstruktioner som hittills har lagts. Man känner att det inte verkar som det skulle fungera, fast det är svårt att peka på exakt vad som inte skulle fungera. På det sättet finns det en beredskap att fortsätta diskussionen. Det finns naturligtvis också, det skulle jag säkert tro, en grupp som är väldigt hårt inriktad på att det här måste genomföras.

RE: Om man är socialist, hur kan man då tveka på om det vore bra, eller inte bra, att de anställda eller staten eller facket övertog ägandet av företagen? Det är ju hela idéen med socialism, eller har jag fel där?

A-ML: Jovisst, men du ger ju själv en del av svaret, när du räknar upp facket, eller

de anställda eller staten. Det är ju inte ointressant, vem av dem det är. Vi är inte fundersamma till det du kallar socialistiska principer, vi vill ha ett gemensamt ägande, ett gemensamt inflytande över produktionsmedlen. Men det vi känner är ofärdigt, det är formerna för detta gemensamma inflytande. Det är ju inget självändamål, att man vill ha det gemensamma ägandet. Man vill ha det därför att man menar att man med det uppnår saker, vissa värden, man tycker är bra och riktiga. Det ligger ju i socialistiskt medvetande, att man vet, att organisationsformen är mycket avgörande för om de där värdena kommer att förverkligas, eller inte. Jag tycker att på sätt och vis utvecklingen i Sovjetunionen kan sägas vara ett lysande exempel på Marx' egen tes om att produktionsvillkoren bestämmer de sociala villkoren. Där har du ett system som är stenhårt uppbyggt på elitens rätt, minoritetens rätt, att bestämma. Lenins teori om den upplysta förtruppen som i folkets namn kan fatta de kloka beslut som folket inte har förstånd nog att inse. Men bygger du upp ett sådant system motverkar du direkt det socialistiska jämlikhetsmålet! Det är omöjligt att genomföra jämlikhet om du tillerkänner eliten rätten att bestämma. Därför, menar jag, är Sovjetunionen icke ett socialistiskt system. Dessutom är det ett fruktansvärt ineffektivt ekonomiskt system. Man blir nästan förskräckt, när man inser hur mycket resurser i form av pengar och arbetskraft som läggs ned och hur förhållandevis litet som kommer ut av det. Det är heller ingenting som man från socialistiska synpunkter har anledning eftersträva. Varför skall folk behöva slita som hundar för ett resultat

som är sämre än vad det med en bättre organisation skulle bli?

RE: Per-Olof Edin trodde inte på mig, när jag sa att vi på vår kant, åtminstone jag själv, har upplevt att fondförslagen kan leda till en utveckling mot en öst-europeisk situation. Det är ingenting som vi bara har huggit till med, utan vi upplever det så, många av oss. Men det trodde inte Edin. "Det är bara politik", säger han. Han fattar inte att vi har varit dödsförskräckta.

A-ML: Jag skulle väl föreställa mig att det har varit lite både och. Jag tror visst att det är många som känt och reagerat så. Sedan tror jag i och för sig att det finns en del som medvetet spelat på det också.

RE: Ja, det är inget dåligt argument, om man kan få folk att tro på det, naturligtvis.

A-ML: För oss känns det trots allt väldigt främmande. Det är ju inga aspirationer som någon har hos oss.

RE: Nej, det är ju alleles klart. Det hade väl inte Lenin heller? Han kanske också hade de bästa ambitioner?

A-ML: Det hade han förmodligen. Men ändå, om man läser honom, finns det naturligtvis en hel del saker som man känner sig fundersam inför.

RE: Tack för samtalet.